С. В. Шевчук,
к. е. н., докторант кафедри економіки підприємств,
Університет державної фіскальної служби України, м. Ірпінь

DOI: 10.32702/2306-6806.2018.10.42

АНАЛІЗ ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНИХ ПІДХОДІВ ВИЗНАЧЕННЯ ПОНЯТТЯ "МИТНІ ІНТЕРЕСИ"

S. Shevchuk,
Candidate of Economic Sciences (Ph.D.), Doctoral student of the department
of economics of enterprises University of the State Fiscal Service of Ukraine, Irpin

ANALYSIS OF THEORETICAL METHODOLOGICAL APPROACHES OF DEFINITION
OF THE CONCEPT "CUSTOM INTERESTS"

У статті розглянуто сутність та теоретико-методологічні підходи визначення поняття митні інтереси. Досліджено та проаналізовано основні науково-методологічні аспекти її інтерпретації, на основі чого встановлено, що категорія "митні інтереси" малодосліджена в вітчизняній та зарубіжній науковій літературі. Під час аналізу нормативно-правової бази встановлено термінологічні прогалини дефініції в частині семантичного наповнення визначення, яке не дає чіткого уявлення про сутність митних інтересів та їх місце у системі національних інтересів. Звернуто увагу на відсутність деталізації митних інтересів держави у Митному кодексі України, де також не враховано їх природну специфіку, яка впливає із різновекторності взаємозв'язків, що виникають на стику різних галузей, сфер та напрямів діяльності. Зокрема економічний спектр митних інтересів держави полягає у своєчасному та повному наповненні державного бюджету, сприянні конкурентоспроможності суб'єктів господарювання, підтримці вітчизняного товаровиробника їх екологічний характер простежується у захисті від неконтрольованого ввезення в Україну екологічно небезпечних технологій, речовин, матеріалів і трансгенних рослин, правоохоронний — зумовлений запобіганням вчиненню порушень митних правил тощо. Акцентовано увагу на подвійній семантиці поняття "митні інтереси", що виникає під час їх забезпечення, у контексті визначення свободи дій і ступеня задоволення інтересів як суб'єкта, так і держави, із урахуванням закономірних тенденцій розвитку. Виокремлено ситуаційну дилему, що полягає у відсутності структурованості в розумінні природи зазначеного поняття, з огляду на функціональні обов'язки та мету діяльності суб'єктів. На основі проведеного семантичного та етимологічного аналізу, обґрунтовано позицію щодо діалектичності досліджуваного поняття, що обумовлює інтерпретаційну складність тлумачення категорії "митні інтереси". Запропоновано авторській підхід щодо інтерпретації відповідної сентенції, що сприятиме розробці інструментів та механізмів їх забезпечення.

The article deals with the essence and theoretical and methodological approaches to the definition of customs interests. The main scientific and methodological aspects of its interpretation have been researched and analyzed, on the basis of which it was established that the category "customs interests" is poorly researched in domestic and foreign scientific literature. During the analysis of the regulatory framework, terminological definitions of the semantic content of the definition, which does not give a clear idea about the essence of customs interests, their place in the system of national interests, are established. The attention is drawn to the lack of detail of the customs interests of the state in the Customs Code of Ukraine, which also does not take into account their natural specificity, which stems from the diverse patterns of interconnections that arise at the junction of various branches, spheres and activities. In particular, the economic spectrum of the customs interests of the state consists in

timely and complete filling of the state budget, promotion of competitiveness of economic entities, support of domestic producers, their ecological character is traced in protection against uncontrolled import into Ukraine of environmentally hazardous technologies, substances, materials and transgenic plants, law enforcement — caused by preventing violations of customs rules, etc. The emphasis on double semantics is the concept of "customs interests" that arises during their provision in the context of determining the freedom of action and the degree of satisfaction of both the subject and the state, taking into account the regular development trends. A situational dilemma is drawn out, in the absence of structuring in the understanding of the nature of the concept, given the functional responsibilities and the purpose of the subjects. On the basis of semantic and etymological analysis, the position on the dialecticity of the investigated concept, which determines the interpretative complexity of the interpretation of the category "customs interests", is substantiated. The author's approach to the interpretation of the corresponding sentence is proposed, which will facilitate the development of tools and mechanisms for their provision.

Ключові слова: інтереси держави у митній сфері, митні інтереси, національні інтереси, національні митні інтереси, митна безпека, митна політика, митна справа.

Key words: interests of the state in the customs sphere, customs interests, national interests, national customs interests, customs security, customs policy, customs.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Неоднозначність економічної кон'юнктури сьогодення, що проявляється у волатильності ринкових відносин, економічних дисбалансах та екстерналіях глобалізаційних тенденцій, підвищує вимоги до розроблення та реалізації державної політики, спрямованої на захист національних інтересів.

Обраний державою євроінтеграційний вектор розвитку передбачає врахування загроз транспарентності вітчизняних ринків в аспекті негативного значення зовнішньоторговельного балансу, зниження експортного потенціалу, домінування процесу імпортозаміщення та послаблення конкурентних позицій вітчизняного товаровиробника.

Саме у зв'язку з цим актуалізується питання пошуку та дослідження системи регулювання та забезпечення митних інтересів крізь призму ідентифікації сучасного науково-термінологічного інструментарію.

Цей формат дослідження особливо важливий за сучасних умов, адже сьогодні в Україні особливої ваги набувають питання вдосконалення системи регулювання зовнішньоекономічної діяльності, захищеності економічних кордонів держави та формування сприятливого інноваційно-інвестиційного клімату, що неможливо без застосування необхідного інструментарію регулювання, виділення та з'ясування сутності методологічних підходів до забезпечення митних інтересів.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ ТА ПУБЛІКАЦІЙ

Різним аспектам, пов'язаним із дослідженням визначення, забезпечення та реалізації митної безпеки та митних інтересів безпосередньо та опосередковано присвячені праці таких провідних науковців, як Бережнюк І. [16], Новікова К. [8], Новосад І. [9], Осадча Н. [13; 21; 23], Пашко П. [25; 27], Приймаченко Д. [4], Стельмашук А. [14] та ін.

Зокрема, ґрунтовні напрацювання в окресленому напрямі містяться у фундаментальній роботі Пашка П. "Митна безпека" [24]. Зазначена проблематика також висвітлена у монографії Осадчої Н. "Формування глобальних інститутів регулювання митної справи" [17]. Глобалізаційні виклики митній безпеці держави були

предметом вивчення Новікової К. [8], на виокремленні ролі митної безпеки в захисті національних інтересів держави наголошувала Новосад І. [9], а особливості забезпечення митної безпеки та митних інтересів в умовах спрощення митних процедур не залишилися поза увагою Брачук А. [10].

Незважаючи на значний внесок згаданих авторів у розкриття питання митних інтересів держави, недостатньо вивченою залишається сутність поняття "митні інтереси", що і зумовлює напрям цього дослідження.

МЕТОДОЛОГІЯ

Теоретико-методологічну основу дослідження становить наукове осмислення змісту поняття "митні інтереси" у площині економічних відносин, що виникають між суб'єктами господарювання під час реалізації митної діяльності. Для дослідження сучасної наукової думки щодо інтерпретації зазначеного поняття було використано загальні та спеціальні наукові методи, зокрема: історико-логічний — для проведення ґрунтовного теоретико-методологічного дослідження; аналізу та синтезу — під час опрацювання наукових публікацій, присвячених проблемам визначення поняття "митні інтереси"; порівняння, формалізації та узагальнення — для з'ясування природи останнього за допомогою порівняння з іншими поняттями, близькими за етимологічною складовою. Крім того, під час встановлення місця поняття "митні інтереси" у теоретико-методологічній структурі та інституційно-правовій базі системи митних відносин у розрізі з'ясування причинно-наслідкових зв'язків застосовувалися абстрактно-аналітичний та емпірико-індуктивний методи наукового пізнання.

Інформаційною базою дослідження слугували вітчизняні та зарубіжні літературні джерела, результати наукових досліджень, нормативно-правові акти Європейського Союзу, Росії, Білорусі, Казахстану та України, а також ресурси Інтернету.

МЕТА СТАТТІ

Головна мета статті полягає у дослідженні змісту поняття "митні інтереси" та виокремленні особливостей його розуміння з позиції ґносеологічного підходу, що дозволить сформулювати науково-методологічне підґрун-

тя для його тлумачення у розрізі різних суб'єктів діяльності.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

На сьогодні митні інтереси є важливим поняттям для розуміння природи тих подій, явищ і процесів, що відбуваються не тільки у сфері міжнародних відносин, але й виникають під час реалізації державної митної політики та формуванні відносин між суб'єктами, які здійснюють зовнішньоекономічну діяльність. Адже в основі будь-якого інтересу лежить об'єктивна необхідність, потреби суб'єкта або спільноти, зумовлені економічною, соціальною, політичною та іншими ситуаціями, у яких вони перебувають. Тому не випадково ґрунтовне розкриття теоретичних постулатів щодо визначення відповідного поняття сприятиме побудові виваженої та своєчасної стратегічної лінії держави щодо забезпечення митних інтересів України.

Варто зауважити, що поняття "митні інтереси" малодосліджене у вітчизняній та зарубіжній науковій літературі. Однею з причин цього, на нашу думку, є неоднозначність та дуалістичність у тлумаченні поняття "інтерес", яке з семантичного та етимологічного погляду є непросте та діалектичне. Ще у давнину античні філософи пропонували трактувати слово "інтерес" як буття у певних межах (з лат. "inter-esse" — перебувати всередині) [1, с. 136].

На сьогодні це слово неоднозначно інтерпретується в різних галузях знань. Зокрема у соціально-економічному контексті воно розглядається як об'єктивна вигода або блага, що зумовлюють характер виробничих відносин, набувають вигляду окреслених цілей у свідомості індивідуумів, що прагнуть їх досягти [2]. У політичній площині поняття "інтерес" тлумачиться "як певна потреба суспільства, соціальної групи, партії, організації або руху, яка слугує причиною, джерелом, мотивом соціально-політичних дій суб'єктів різного рівня" [3]. У правовому аспекті зазначене поняття розуміється як залежність суб'єкта від предметів і відносин, від яких він очікує користь або шкоду [4]. Проте існують й інші підходи, які розкривають семантику цього слова, спираючись на об'єктивну потребу, суспільне ставлення, спрямованість суб'єкта тощо.

Складність інтерпретації поняття "митні інтереси" лежить у площині обставин, зазначених вище, що зумовлює його певну невизначеність, яка особливо проявляється під час відносин, що виникають між суб'єктами митної справи під час провадження господарської діяльності.

Так, подвійна семантика поняття "митні інтереси" виникає під час їх забезпечення, у контексті визначення свободи дій і ступеня задоволення інтересів як суб'єкта, так і держави, із урахуванням меж, обставин та обмежень, що виникають у зв'язку з міжнародними правилами, законодавчими нормами, політичною кон'юктурою, конкуренцією тощо. Ситуаційна дилема полягає у відсутності структурованості в розумінні природи зазначеного поняття з огляду на функціональні обов'язки та мету діяльності суб'єктів, до яких ми відносимо державу, суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності (далі — суб'єкти ЗЕД), а також міжнародні інституції з іншими країнами. Це викликає труднощі у процесі забезпечення реалізації митних інтересів у різнорівневому форматі: як на рівні суб'єктів ЗЕД, так і державному й міжнародному рівні, що не сприяє налагодженню паритетного компромісу між ними, не враховує повною мірою мети кожного з учасників, що впливає з раціонального розрахунку, логіки та відповідних правил.

Досить доречною, на нашу думку, щодо цього є позиція Приймаченка Д.В. [4, с. 144], який відносить "поєднання інтересів громадян, суб'єктів господарювання та держави до загальносистемних принципів адміністративної діяльності митних органів" та переконаний у тому, що "задоволення інтересів держави прямо чи

опосередковано задовольняє також інтереси окремих його громадян, а отже, захищаючи національні інтереси держави, митні органи захищають інтереси окремо взятих громадян; по-друге, всі ланки системи митних органів при врахуванні пріоритету прав та свобод людини і громадянина повинні враховувати інтереси держави в цілому..." [4, с. 146].

Одним із аргументів, що вказує на відсутність у наукових колах об'єктивної дискусії щодо сутності поняття "митні інтереси", як би парадоксально це не звучало, є його законодавча визначеність. На нашу думку, саме цей факт мав би стимулювати обговорення щодо уточнення змісту відповідного поняття та відображення його результатів у Митному кодексі України.

Зокрема Митний кодекс України [6] трактує митні інтереси як національні інтереси України, забезпечення та реалізація яких досягається шляхом здійснення державної митної справи. На нашу думку, це тлумачення є неоднозначним та не позбавлене дискусійності з огляду на той факт, що митні інтереси практично отожднюються з національними інтересами. Це визначення не дає чіткого уявлення про сутність митних інтересів, їх місце у системі національних інтересів. Крім відсутності деталізації митних інтересів держави, у документі не враховано також їх природну специфіку, яка впливає із різновекторності взаємозв'язків, що виникають на стику різних галузей, сфер та напрямів діяльності. Так, економічний спектр митних інтересів держави полягає у своєчасному та повному наповненні державного бюджету, сприянні конкурентоспроможності суб'єктів господарювання, підтримці вітчизняного товаровиробника, їх екологічний характер простежується у захисті від неконтрольованого ввезення в Україну екологічно небезпечних технологій, речовин, матеріалів і трансгенних рослин, правоохоронний — зумовлений запобіганням вчиненню порушень митних правил, захистом митного кордону, забезпеченням митної безпеки держави та суспільства. Існують також і інші аспекти забезпечення митних інтересів, що присутні у площині здійснення інвестиційно-інноваційної, інформаційної, техніко-технологічної та інших видів діяльності.

Варто підкреслити, що визначення поняття "митний інтерес" у прямому сенсі відсутнє як у Митному кодексі ЄС [7], так і у Митному кодексі митного союзу [8]. Проте опосередковано до них відносять фінансові та економічні інтереси держави під час реалізації митної справи. Зокрема згідно зі статтею 3 Митного кодексу ЄС до функціональних обов'язків митних органів, крім провадження та реалізації загальної торгової політики та іншої суміжної політики союзу, відносять вжиття заходів, спрямованих на захист фінансових інтересів союзу та його держав-учасників. У Митному кодексі митного союзу йде мова про гарантування саме економічних інтересів країн-учасниць та суб'єктів митних відносин.

У наукових працях, характеризуючи поняття "митні інтереси", ряд авторів [9, с. 176; 10, с. 22; 11, с. 160; 12; 13, с. 18] стверджує, що митні інтереси є об'єктом митної безпеки та реалізуються шляхом втілення у життя митної політики, з чим ми частково погоджуємося. Проте саме під час аналізу кола митних інтересів, на наше переконання, з'являються дискусійні моменти.

Так, на думку Новікової К., "...сама діяльність держави у сфері митної безпеки покликана гарантувати певне коло митних інтересів, серед яких найважливіші такі:

- створення умов лібералізації зовнішньої торгівлі;
- недопущення контрабанди та порушення митних правил;
- удосконалення митного законодавства України відповідно до світових та європейських стандартів;
- прискорення товаро- та пасажиропотоку через митний кордон;
- забезпечення споживчого ринку якісними іноземними продуктами та недопущення ввезення небезпеч-

них для здоров'я людей товарів" [9, с. 176]. Під забезпеченням митних інтересів науковець розуміє сферу відповідальності митних органів під час ввезення, вивезення та транзитних переміщень територією країни товарів і транспортних засобів.

Новосад І. [10, с. 22], Бранчук А. [11, с. 160] розглядають поняття "митні інтереси" у контексті його трактування Митним кодексом України, а при визначенні кола митних інтересів поділяють думку К. Новікової.

Як видно, у зазначених поглядах авторів не йдеться про деталізацію митних інтересів у розрізі напрямів забезпечення, також важко зрозуміти, митні інтереси якого із суб'єктів розглядаються.

Камчатна О. [12, с. 46], Левко М. [13] не зосереджують увагу на етимологічній спрямованості поняття, проте вважають, що до кола інтересів держави в митній справі належить розвиток економічної системи країни, сприяння розвитку зовнішньоекономічних зв'язків, створення і функціонування ефективної митної системи, захист митного кордону України.

На наш погляд, у працях зазначених авторів не повною мірою розкритий зміст митних інтересів як у контексті держави, так і суб'єктів господарювання. Дослідники звертаються до цього поняття опосередковано, що зумовлює здебільшого його визначення у широкому сенсі, без конкретизації та чіткої аргументації. Зокрема, це простежується у характеристиці митних інтересів, що лежить у площині загальних нарисів без певного поділу, деталізації та їх виокремлення у розрізі зовнішньоекономічного, митного, економічного, екологічного, інформаційного напрямів, що зумовлює певну фрагментарність у розкритті цього питання у проаналізованих роботах.

Деякі автори [14; 15] наголошують на важливості забезпечення захисту митних інтересів, зосереджують увагу саме на процесах та кроках, що сприяють їх реалізації, при цьому не надаючи певної ваги трактуванню відповідного поняття.

Так, на переконання Осадчої Н. [14, с. 292], забезпечення митних інтересів дозволить сформувати баланс інтересів держави та бізнесу у світлі європейського вектору інтеграції України. Для цього, вважає дослідник, доцільно використовувати концепцію задоволеного інтересу, яка містить цілі митної політики, стратегії розвитку митної справи, алгоритми митних процедур, стимули й обмеження суб'єктів митних інтересів.

Стельмашук А. [15, с. 281] не намагається визначити сутність митних інтересів, проте підкреслює, що захищеність митних інтересів дає змогу, незалежно від будь-яких внутрішніх і зовнішніх загроз, здійснювати митну справу.

На нашу думку, відсутність чіткого тлумачення зазначеного поняття саме у теоретико-методологічній площині суттєво зменшує ефективність наступної практичної реалізації митних інтересів. Вважаємо важливою тезу про баланс інтересів держави та бізнесу, що мають забезпечуватися на паритетних умовах, незважаючи на різновекторність цілей та очікуваний результат.

Деякі дослідники [16; 17] використовують такі близькі за змістом поняття, як "економічні інтереси держави в галузі митної справи" та "інтереси держави у митній сфері".

Зокрема Бережнюк І. [16, с. 462] вживає поняття "економічні інтереси держави в галузі митної справи", зміст якого передбачає завдання та функції, визначені законодавством для митних органів. Івашук І. [17, с. 67], виокремлюючи поняття "інтереси держави у митній сфері", розкриває його у контексті встановлення оптимальних умов митного співробітництва, що передбачає цілеспрямовану і координовану ініціативну діяльність держави щодо застосування митних інструментів впливу на зовнішньоекономічне співробітництво з іншими країнами чи союзами. Проте, на нашу думку, такі позиції науковців мають обмежений характер, оскільки не

враховують повною мірою багатоаспектність відповідних відносин, залишаючи поза увагою деякі важливі моменти. У першому випадку — правоохоронний та цивільний вектори справи, а в другому — не беруть до уваги умови співробітництва у різних напрямках. Адже, на наше переконання, митні інтереси виникають на перетині національних та економічних інтересів держави, зумовлюючи різногалузеву специфіку інтересів (про що ми зазначали вище), що потребує обов'язкового врахування.

Ряд дослідників [18—22] пропонують розглядати поняття "митні інтереси" у двовимірному форматі — з позиції держави та суб'єктів господарювання.

Зокрема Комаров О. у працях використовує словосполучення "національні митні інтереси". Автор впевнений у тому, що забезпечення національних митних інтересів і безпеки у розрізі підвищення ефективності виконання завдань митними органами лежить у площині ухвалення відповідної стратегії, основаної на фундаментальному принципі ризик-менеджменту, що відповідає положенням Кіотської конвенції щодо прийняття стратегії для підтримки системи управління ризиками, яка ґрунтується на системі засобів оцінювання ймовірності правопорушень, а також запозиченні практики організації функціонування національних цільових центрів та автоматизованих систем за ризиками [18, с. 60].

У дослідженні Комарова О. відстоюється позиція чіткого розмежування інтересів держави, тобто національних митних інтересів і комерційних інтересів суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності, при цьому автор не дає визначення відповідним поняттям. Але водночас він указує на один із найважливіших напрямів забезпечення національних митних інтересів, що лежить в основі економічної безпеки та її зовнішньоекономічної та митної складової, які пов'язані зі здійсненням зовнішньоекономічної діяльності [18, с. 72].

Схожу позицію має Недобега О. [19], який інтерпретує національні митні інтереси як забезпечення митної безпеки держави; стимулювання інтеграції вітчизняної економіки із системою світових господарських зв'язків; реалізацію фіскальної функції митної політики; захист інтересів внутрішнього ринку, інтелектуальної власності; підвищення інвестиційної привабливості української економіки тощо та відстоює позицію, що митні інтереси здебільшого викликають конфлікт інтересів, пояснюючи це різною місією суб'єктів цих відносин. Головним завданням суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності є максимізація прибутку (не завжди законним шляхом), а завданням митних органів — реалізація фіскальної функції шляхом збільшення платежів, підвищення ефективності регулювання ЗЕД.

Ми погоджуємося з твердженням зазначених авторів щодо чіткого розмежування інтересів держави та суб'єктів ЗЕД, які мають зазвичай різний вектор цілей та набір методів їх досягнення, а також підтримуємо тезу про перманентну природу конфлікту відповідних інтересів, що не має легкого та однозначного вирішення.

Джумурат О. [20, с. 309] також вважає справедливим розгляд поняття "митні інтереси" у розрізі макрота мікрівиміру, тобто з позиції держави та суб'єктів господарювання. Зокрема на державному рівні під митними інтересами науковець пропонує розуміти специфічні національні інтереси держави, забезпечення та реалізація яких досягаються провадженням митної справи, а митними інтересами суб'єкта господарювання вважати специфічні інтереси суб'єкта ЗЕД, реалізація яких досягається за допомогою функціонування ефективного механізму здійснення митної справи [20, с. 308]. Відповідний підхід науковця є неоднозначним, проте цікавим щодо виокремлення поняття "митні інтереси суб'єкта господарювання" та виправданним з огляду на поширення тенденції розширення сервісної функції митниці, де ефективна взаємодія з суб'єктами ЗЕД є одним з пріоритетних напрямів її функціонування.

Вважаємо, що розгляд митних інтересів у двосторонньому форматі за умов поліструктурних економічних зв'язків позбавлений важливої рівнозвужувальної константи міжнародного виміру. Неврахування позицій таких інституційних гравців, як Міжнародний валютний фонд, Світовий банк, Всесвітня митна організація, Світова організація торгівлі тощо, знижує ефективність забезпечення митних інтересів держави та позбавляє країну конкурентних позицій на зовнішній арені. Здебільшого цілі міжнародних інституцій відрізняються від мети функціонування інших учасників митних відносин і орієнтовані на лібералізацію і транспарентність економічних (митних) кордонів, зменшення митних бар'єрів та поживавлення міжнародної торгівлі, проте їх необхідно враховувати під час забезпечення митних інтересів держави.

Осадча Н. у монографії "Формування глобальних інститутів регулювання митної справи" [21, с. 72] також наголошує на важливості тлумачення поняття "митний інтерес". Науковець диференціює поняття "інтерес", "національний інтерес" та "митні інтереси", розглядаючи їх у розрізі наукового дискурсу. Так, дослідник пояснює, що в основі будь-якого інтересу лежать об'єктивні потреби, потреби суб'єкта або соціальної спільноти, що зумовлені економічною, соціальною, політичною та іншими ситуаціями, у яких вони перебувають. Національні інтереси автор розглядає крізь призму інтегрального вираження інтересів усіх членів суспільства, що реалізуються через політичну систему відповідної держави як компроміс у поєднанні запитів кожної людини і суспільства загалом. А поняття "митні інтереси" формуються саме в системі національних інтересів. Проте при формуванні митного інтересу, на думку дослідника, мають перетинатися потреби держави та суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності. Збалансування інтересів цих двох сторін приведе до активізації зовнішньоекономічних операцій за рахунок створення сприятливих умов для ведення бізнесу. При цьому Осадча Н. окремо не інтерпретує зазначене поняття ані з позиції держави, ані з позиції суб'єктів ЗЕД.

Цей погляд поділяє ряд науковців [22; 23], які рекомендують виокремлювати два типи митних інтересів, що забезпечуються: інтерес підприємця та інтерес держави, які мають бути обов'язково збалансовані. До інтересів держави у відповідному контексті автори відносять захист національних товаровиробників, стимулювання пріоритетних для держави видів діяльності та запровадження певних заборон із метою забезпечення власних економічних інтересів, збільшення митних надходжень тощо. Інтереси суб'єкта ЗЕД дослідники розглядають як спрощення митних формальностей, оптимізацію митного оподаткування, зниження нетарифних бар'єрів тощо. Проте у запропонованій варіації інтересів ми бачимо здебільшого протекціоністську позицію держави, за якої балансу інтересів досягти досить складно, адже збільшення митних надходжень та запровадження заборон із метою захисту власних економічних інтересів слабо корелюється зі спрощенням митних формальностей та оптимізацією митного оподаткування, ще й без урахування екзогенного фактору впливу.

Більш прийнятною та повною, на нашу думку, є позиція А. Войцешук та А. Вірковської [24], які наголошують на потребі у взаємоузгодженні відповідних інтересів у тристоронньому форматі та доповнюють шкалу виміру митних інтересів зовнішнім або міжнародним рівнем. Автори [24, с. 109] звертають увагу на те, що в основі національних інтересів лежить досягнення високих темпів економічного зростання завдяки інтернаціоналізації господарських зв'язків та усуненню бар'єрів вільному руху робочої сили, товарів, капіталів та технологій. Важливим також, на переконання дослідників, є те, що реалізація геополітичної парадигми здійснюється з позиції держави, тоді як геоekonomічної — не лише

держави, але й виходячи з інтересів інших суб'єктів міжнародних економічних відносин, насамперед міжнародної торгівлі.

Войцешук А. та Вірковська А. звертають увагу на митний аспект захисту національних економічних інтересів та розглядають його швидше як посилення заходів превентивного характеру, створення сприятливих умов діяльності для суб'єктів ЗЕД, підвищення товарообігу (і вже тут мова може йти про збільшення бази оподаткування). Науковці вважають, що в умовах зростаючих зовнішніх викликів та загроз захист економічної безпеки країни та її інтересів за допомогою митної складової повинен містити такі заходи:

- забезпечення дієвості нетарифних інструментів регулювання та захисту національних інтересів у зовнішньоторговельній практиці України, як це зробив ЄС завдяки запровадженню стандартів якості європейської продукції та створенню бар'єрів, щоб низькоякісна продукція не потрапляла на внутрішній ринок;

- підвищення ефективності логістичних систем та управління в митних органах; посилення координації та комунікації митниць ДФС з іншими державними органами, адже в регулюванні зовнішньоторговельних потоків є ті завдання, що не належать до їхньої компетенції;

- зменшення впливу людського фактору на ухвалення рішень щодо здійснення митних процедур, що зменшить ризик корупції на митницях; запровадження ефективної системи управління митними ризиками із дотриманням вимог Світової митної організації [24, с. 112].

У цьому контексті автори розширюють межі взаємоузгодження не тільки у площині мікро — та макrorівнів, але й визначають основну роль держави у відстоюванні наднаціональних інтересів за допомогою митної складової, що є важливим при окресленні митних інтересів країни, зважаючи на глобалізаційний поступ.

Найбільш обгрунтовано і виважено, на нашу думку, до визначення поняття "митні інтереси" підійшов Пашко П. Це поняття науковець трактує у декількох аспектах [25—27], проте основна його позиція полягає у такому: "...митні інтереси — це певний спектр національних інтересів держави, що пов'язані їх забезпеченням і реалізацією митної справи та задоволення яких сприяє забезпеченню ефективного функціонування, стійкого розвитку економічної системи, зменшенню загроз національній безпеці України, стабільності в суспільстві у сферах, що пов'язані з митною сферою, та визначається поточним станом зовнішньоекономічних відносин, повнотою задоволення матеріальних потреб громадян, ступенями реалізації визначених стратегічних орієнтирів соціально-економічного розвитку й захисту культурного та інформаційного середовища держави, станом зовнішньоекономічної та митної безпеки" [25, с. 40]. Також ми поділяємо позицію вченого щодо головної мети реалізації митних інтересів, яка передбачає підтримання такого стану економічної сфери держави, що характеризується стійкістю до негативних зовнішніх загроз, здатністю цієї сфери забезпечувати ефективне функціонування економіки держави й економічне зростання [26, с. 11].

На думку Пашка П. [27, с. 9—10], митні інтереси забезпечують як зовнішньоекономічну, так і митну безпеку, але при цьому мають певні відмінності. До митних інтересів, захист яких гарантує зовнішньоекономічну безпеку України як складову економічної безпеки, можна віднести такі: упровадження дієвого механізму збереження і відтворення природних, трудових, інтелектуальних, енергетичних ресурсів та основних фондів на території держави, а також економічного стимулювання найбільш ефективного їхнього використання в межах країни; заохочення підприємств до ефективного зовнішньоекономічного співробітництва; забезпечення

збалансованості структури зовнішньої торгівлі з використанням наявних у міжнародній практиці заходів, що підвищить експортний потенціал, задовольнить потреби внутрішнього ринку, захистить вітчизняних товаровиробників тощо.

Крім того, до митних інтересів, захист яких забезпечує митну безпеку України, науковець відносить створення сприятливих умов для полегшення торгівлі, прискорення товарообігу і пасажиропотоку через митний кордон, своєчасне і повне стягнення податків та митних зборів, наближення митного законодавства до світових стандартів, розвиток міжнародного співробітництва у сфері митної справи тощо.

ВИСНОВКИ

На основі проведеного дослідження можна стверджувати, що митні інтереси є багатовекторним та різнорівневим поняттям, що пояснює його діалектичну особливість та інтерпретаційну складність. Цей аспект зумовлює і неоднозначний погляд на поняття "митні інтереси" як науковців, так і практиків. Одні дослідники уникають його визначення взагалі, інші керуються позбавленим чіткості трактуванням, що міститься у Митному кодексі. Ряд науковців використовує такі видозмінені поняття, як "національні митні інтереси", "інтереси держави у митній сфері", "митний аспект захисту національних економічних інтересів", "економічні інтереси держави у галузі митної справи" тощо, що, на нашу думку, синонімічні поняттю "митні інтереси". Варто зауважити, що досить мало авторів розглядають митні інтереси суб'єктів зовнішньоекономічної діяльності та практично відсутні інтерпретації поняття "митні інтереси" з огляду на міжнародний вимір.

На сьогодні необхідно чітко розмежувати поняття "митні інтереси держави", "митні інтереси суб'єктів ЗЕД" і "митні інтереси міжнародних організацій та держав", адже їх інтереси здебільшого не збігаються, що свідчить про різні цілі та пріоритети суб'єктів, а також про багатогранність відповідних відносин. Чітке тлумачення зазначених понять сприятиме забезпеченню ефективної співпраці суб'єктів, із урахуванням інтересів кожного із них. Цей аспект є важливим для розроблення ефективної митної політики та формування сучасної стратегії забезпечення митних інтересів держави. Зокрема це стосується вдосконалення механізмів захисту внутрішнього ринку від несумлінної конкуренції з боку імпортерів, ефективної організації боротьби з контрабандою, збільшення транзитної привабливості країни, запровадження та ефективного використання митних режимів, що у підсумку сприятиме позитивній динаміці зовнішньоторговельного сальдо, конкурентоспроможності вітчизняного виробництва та забезпеченню вітчизняних економічних інтересів.

Підсумовуючи зазначене вище, вважаємо, що митні інтереси (з позиції країни) — це складова національних інтересів держави, що лежить у площині різногалузевого спрямування (соціально-економічного, екологічного, політичного, правоохоронного, зовнішньоекономічного, інформаційного, культурного) та тривимірного формату взаємодії (мікро-, макrorівень та наднаціональний рівень), реалізація яких забезпечується у межах здійснення митної справи, що сприяє побудові ефективної моделі захисту митної та національної безпеки. Під митними інтересами суб'єктів ЗЕД варто розуміти інтереси, які лежать у площині їх конституційних прав та законодавчих норм, що регламентують їх захист як суб'єктів господарювання під час здійснення зовнішньоекономічної та митної діяльності, а також не суперечать вимогам чинного та міжнародного законодавства. Під митними інтересами міжнародних організацій та держав потрібно розглядати спектр специфічних інтересів, що виходять з принципів економічної доцільності, політичної необхідності, міжнародного співробітництва, збалансування міжнародної торгівлі

тощо, а також не суперечать міжнародним нормам співпраці.

Дискусія. На сьогодні формування митної безпеки та захист митних інтересів залишаються одними з пріоритетних завдань держави у контексті забезпечення національної безпеки та національних інтересів країни, що зумовлює актуальність та потребу у нових доктринальних підходах до зазначеної тематики. Безсумнівно, що наша спроба розкрити теоретичні постулати, які безпосередньо стосуються поняття "митні інтереси", вичерпно та всебічно не вирішує наявне дискусійне коло питань. Адже поза нашою увагою залишилися такі важливі аспекти, як детальна характеристика митних інтересів на кожному із вказаних рівнів; розкриття логіки співвідношення понять "митні інтереси", "митна безпека", "митна політика", "митна справа"; виокремлення державного органу, що відповідатиме за реалізацію забезпечення митних інтересів тощо. Проте зазначене вище конкретизує наш наступний етап дослідження, на якому ми зосередимо увагу на перелічених проблемних аспектах.

Література:

1. Латинский словарь юридических терминов и выражений / Сост. В.А. Минасова, И.Ю. Губина. — Ростов-на-Дону: Феникс, 2000. — 320 с.
2. Александров Д.В. Категория "интерес" у социологическому дискурсу: історична еволюція змісту. URL: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/77303/23-Alexandrov.pdf?sequence=1>
3. Тадевосян Э.В. Словарь-справочник по социологии и политологии. — Москва: Знание, 1996. — 272 с.
4. Шайкенов Н.А. Правовое обеспечение интересов личности: монография. — Свердловск: изд-во Урал. ун-та, 1990. — 200 с.
5. Приймаченко Д.В. Митна політика держави та її реалізація митними органами: монографія. — Дніпропетровськ: Академія митної служби України, 2006. — 332 с.
6. Митний кодекс України від 03.12.2017 № 4495-17. URL: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4495-17>
7. The Union Customs Code. URL: <http://eur-lex.europa.eu/legal-content/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32013R0952&rid=1>
8. Таможенный кодекс ЕвразЭС. 2018. URL: <http://tksrfr.ru/>
9. Новікова К.І. Глобалізаційні виклики митній безпеці держави // Вісник Запорізького національного університету. — 2012. — № 4(16). — 174—180.
10. Новосад І. Роль митної безпеки в захисті національних інтересів держави // Науковий вісник Східноєвропейського національного університету імені Лесі Українки. — 2014. — № 14. — С. 20—25.
11. Брачук А.О. Особливості забезпечення митної безпеки та митних інтересів в умовах спрощення митних процедур // Lex Portus. — 2017. — № 1 (3). — С. 156—167.
12. Камчатная О. Таможенные интересы и таможенная безопасность как факторы обеспечения национальной безопасности Украины // Legea si viata. — 2014. — № 5. — С. 44—48.
13. Левко М.М. Системний підхід до визначення ролі та місця митної безпеки у забезпеченні економічної безпеки держави // Науковий вісник Херсонського державного університету. — 2015. — Вип. 15. — Ч. 2. — С. 16—20.
14. Осадча Н.В. Процес адаптування національного митного законодавства до вимог ЄС // Економіка промисловості. — 2013. — № 1. — С. 288—296.
15. Стельмашук А. Підвищення ролі митної політики в системі захисту внутрішнього ринку // Інноваційна економіка. — 2011. — № 6. — С. 279—286.
16. Бережнюк І. Г. Митне регулювання України: національні та міжнародні аспекти: монографія. — Дніпро-

петровськ: Академія митної служби України, 2009. — 543 с.

17. Івашук І. Митна доктрина глобального простору: дис... д-ра економ. наук. — Тернопіль, 2010. — 575 с.

18. Комаров О.В. Механізми адміністрування митних ризиків в системі державного регулювання зовнішньоекономічної діяльності: дис... канд. з держ. управл. Дніпро, 2017. — 198 с.

19. Недобєга О.О. Митна політика України в умовах інтеграції: сутність і функції. URL: http://aspirantura.at.ua/blog/nedobega_o_o_mitna_politika_ukrajini_v_umovakh_integracii_sutnist_i_funkcii/2014-03-29-18

20. Джумурат О.В. Місце та роль ризиків у системі митної безпеки держави // Вісник Хмельницького національного університету. — 2013. — № 3. — С. 307—311.

21. Осадча Н.В. Формування глобальних інститутів регулювання митної справи: монографія. — Дніпропетровськ: Нова ідеологія, 2013. — 316 с.

22. Ляшенко В.І. Финансово-регуляторные режимы стимулирования экономического развития: введение в экономическую режимологию: монография. — Донецк, 2012. — 370 с.

23. Осадча Н.В., Ляшенко В.І. Митні режими як інститути стимулювання та обмеження зовнішньоекономічної діяльності // Формування ринкової економіки. — Київ: КНЕУ, 2010. — С. 341—354.

24. Войцещук А.Д., Вірковська А.А. Митні аспекти захисту національних економічних інтересів країн // Економічний аналіз: зб. наук. праць. — 2016. — Т. 24. — № 1. — С. 106—113.

25. Пашко П.В. Митна безпека (теорія, методологія та практичні рекомендації): монографія. — Одеса: ПЛАСКЕ, 2009. — 628 с.

26. Пашко П.В. Умови та чинники забезпечення митної безпеки // Митна справа. — 2010. — № 1 (67). — С. 5—16.

27. Пашко П.В. Митна складова в системі економічної безпеки держави // Регіональна економіка. — 2008. — № 2. — С. 7—12.

References:

1. Mynasova, V. A. Hubyna, Y. Yu. (2000), *Latynskyi slovar yurydycheskikh terminov i virazhenyi*. [Latin dictionary of legal terms and expressions]. Fenyks, Rostov-na-Donu, Russia.

2. Aleksandrov, D.V. "Category "interest" in sociological discourse: historical evolution of content", available at: <http://dspace.nbuv.gov.ua/bitstream/handle/123456789/77303/23-Alexandrov.pdf?sequence=19> (Accessed 9 September 2018).

3. Tadevosian, E. V. (1996), *Slovar-spravochnik po sotsyolohyy u polityolohyy* [Dictionary of Sociology and Political Science], Znanye, Moskva, Russia.

4. Shaikenov, N. A. (1990), *Pravovoe obespechenye ynteresov lychnosti* [Legal protection of the interests of the person], Yzdatelstvo Ural. Unta, Sverdlovsk, Russia.

5. Pryimachenko, D. V. (2006), *Mytna polityka derzhavy ta yii realizatsiia mytnymy orhanamy* [Customs policy of the state and its realization by the customs authorities], Akademiia mytnoi sluzhby Ukrainy, Dnipropetrovsk, Ukraine.

6. The Verkhovna Rada of Ukraine (2018), "The Customs Code of Ukraine", available at: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/4495-17> (Accessed 23 July 2018).

7. The Official Journal of the European Union (2004), "The Union Customs Code", available at : <http://eur-lex.europa.eu/legal-ontent/EN/TXT/PDF/?uri=CELEX:32013R0952&rid=1> (Accessed 23 July 2018).

8. Customs Code of the Customs Union Last version in force with Comments (2018), "The Customs Code of the EurAsEC", available at: <http://tktsrf.ru/> (Accessed 23 July 2018).

9. Novikova, K.I. (2012), "Global challenges to the customs security of the state", *Visnyk Zaporizkoho natsionalnoho universytetu* Vol. 4 (16), pp. 174—180.

10. Novosad, I. (2014), "The role of customs security in protecting the national interests of the state", *Naukovyi visnyk Skhidnoievropeiskoho natsionalnoho universytetu imeni Lesi Ukrainky*, № 14, pp. 20—25.

11. Brachuk, A. O. (2017), "Features of the provision of customs security and customs interests in the simplification of customs procedures", *Lex Portus*, № 1 (3), pp. 156—167.

12. Kamchatnaia, O. (2014), "Customs interests and customs security as factors of ensuring the national security of Ukraine", *Leges vitae*, № 5, pp. 44—48.

13. Levko, M.M. (2015), "A systematic approach to determining the role and place of customs security in ensuring the economic security of the state", *Naukovyi visnyk Khersonskoho derzhavnoho universytetu*, Vol. 15, ch. 2, pp. 16—20.

14. Osadcha, N. V. (2013), "The process of adapting national customs legislation to the requirements of the EU", *Ekonomika promyslovosti*, № 1—2 (61—62), pp. 288—296.

15. Stelmashchuk, A. (2011), "Increasing the role of customs policy in the system of protection of the domestic market". *Vseukrainskyi naukovy-vyrobnychi zhurnal "Innovatsiina ekonomika"*, № 6, pp. 279—286.

16. Berezniuk, I. H. (2009), *Mytni rehuliuвання Ukrainy: natsionalni ta mizhnarodni aspekty* [Customs regulation of Ukraine: national and international aspects], Akademiia mytnoi sluzhby Ukrainy, Dnipropetrovsk, Ukraine.

17. Ivashchuk, I. (2010), "Customs Doctrine of the Global Space": Abstract of Dr. Econom. sciences., dissertation, Global economy, Ternopol national economic university, Ternopil, Ukraine.

18. Komarov, O.V. (2017), "Mechanisms of customs risks administration in the system of state regulation of foreign economic activity": Abstract of Ph.D. dissertation, Governance, University of customs business and finance, Dnipro, Ukraine.

19. Nedobieha, O.O. (2013), "Customs policy of Ukraine in terms of integration: essence and functions", available at: http://aspirantura.at.ua/blog/nedobega_o_o_mitna_politika_ukrajini_v_umovakh_integracii_sutnist_i_funkcii/2014-03-29-18 (Accessed 1 September 2018).

20. Dzhumurat, O. V. (2013), "The place and role of risks in the customs security system of the state". *Visnyk Khmelnytskoho natsionalnoho universytetu*, № 3. pp. 307—311.

21. Osadcha, N. V. (2013), "Formation of global institutes for the regulation of customs", *Vydavnytstvo "Nova ideolohiia"*, Ukraine.

22. Liashenko, V. Y. (2012), "Financial and regulatory regimes to stimulate economic development: an introduction to economic regimeology", Donetsk, Ukraine.

23. Osadcha, N. V. Liashenko, V. I. (2010), "Customs regimes as institutes of stimulation and restriction of foreign economic activity", *Problemy suchasnoi ekonomiky ta instytutsionalna teoriia: zb. nauk.pr. K.: KNEU*, pp. 341—354.

24. Voitseshchuk, A. D. Virkovska, A. A. (2016). "Customs aspects of protection of national economic interests of countries", *Ekonomichniy analiz: zb. nauk. prats, Tom 24* (№ 1), pp. 106—113.

25. Pashko, P. V. (2009), "Customs safety (theory, methodology and practical recommendations)", AT "PLASKE", Odessa, Ukraine.

26. Pashko, P. V. (2010), "Conditions and factors for the provision of customs security", *Mytna sprava*, № 1 (67), pp. 5—16.

27. Pashko, P. V. (2008). "Customs component in the system of economic security of the state", *Mytna sprava*, № 2, pp. 7—12.

Стаття надійшла до редакції 16.10.2018 р.